

O‘ZBEKISTON MINTAQALARIDA “YASHIL” IQTISODIYOTGA O‘TISHNING XORIJ TAJRIBASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Fazlitdin Aminov

Axborot texnologiyalari va menement universiteti

professor v.b.

e-mail: f.aminov1930@gmail.com

Annotatsiya. O‘zbekiston mintaqalarida "yashil" iqtisodiyotga o‘tishda xorij tajribasidan foydalanish uchun qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish, biologik xilma-xillikni saqlash, ifloslanishni kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish kabi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish zarur. Xorij tajribasi, xususan rivojlangan davlatlarda "yashil" texnologiyalarni joriy etish, investitsiyalarni jalb etish va ekologik standartlarni qo‘llash bo‘yicha o‘rganilishi mumkin, shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlarning qishloq xo‘jaligi va suv resurslarini boshqarish bo‘yicha tajribasi ham O‘zbekiston uchun foydali bo‘lishi mumkin. Jahonda milliy iqtisodiyotlarni barqaror taraqqiyot tendensiyalari asosida rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyot muhim ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik va madaniy omil sifatida ko‘rilmoqda.

Mazkur maqolada mintaqaviy iqtisodiyotni “yashil” iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, ekologik barqarorlik, resurslardan oqilona foydalanish, muqobil energiya manbalarini joriy etish kabi omillar mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta’siri nuqtai nazaridan ko‘rib chiqilgan. Maqolada rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasida “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyalari tahlil qilingan. Bundan tashqari, O‘zbekistonning janubiy mintaqalari misolida ushbu tajribalarni mahalliy sharoitda qo‘llash imkoniyatlari baholangan. Jahon tajribasi asosida O‘zbekiston uchun samarali bo‘lgan yondashuvlar va tamoyillar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: “yashil” iqtisodiyot, yashil texnologiyalar, barqaror rivojlanish, ekologik innovatsiyalar, mintaqaviy rivojlanish, xorij tajribasi.

Abstract. In order to use foreign experience in the transition to a "green" economy in the regions of Uzbekistan, it is necessary to pay attention to such areas as the development of renewable energy sources, the efficient use of natural resources, the preservation of biodiversity, the reduction of pollution and the increase in economic efficiency. Foreign experience, in particular in developed countries, can be studied in terms of the introduction of "green" technologies, attracting investments and applying environmental standards, as well as the experience of developing countries in managing agriculture and water resources. In the world, the "green" economy is seen as an important social, economic, environmental and cultural factor in the development of national economies based on sustainable development trends.

Keywords: "green" economy, green technologies, sustainable development, ecological innovations, regional development, foreign experience.

KIRISH

XXI asrda umumiy taraqqiyot yo'lini aniqlab olish, barcha xalqlarning manfaatlariga birday xizmat qiladigan maqsadlarni belgilash va unga intilishga kuchli ehtiyoj paydo bo'ldi. Shundan kelib chiqib, BMT, dunyo mamlakatlari, ularning parlamentlari va fuqarolik jamiyati institutlari, biznes hamjamiyatlari o'rtasidagi uzoq davom etgan "global maslahatlashuvlar" natijasida barqaror rivojlanish yo'li – bashariyat uchun yagona to'g'ri yo'l, degan umumiy xulosaga kelinib, uning ustuvor mezonlari belgilab olindi1.

Jahonda milliy iqtisodiyotlarni barqaror taraqqiyot tendensiyalari asosida rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyot muhim ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik va madaniy omil sifatida ko'rilmoqda. Iqtisodiy rivojlanishning yangi shakli sifatida yashil iqtisodiyot mamlakatlar va ularning turli mintaqalarining barqaror rivojlanishida, atrof-muhit ifloslanishining oldini olishda, resurslardan tejamkor va samarali foydalanishda, yangi ish o'rinlarini yaratishda, turdosh tarmoqlar taraqqiyotida yuqori daromad olishga imkoniyat yaratmoqda.

Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019 yil 4-oktyabrda tasdiqlangan "2019-2030 yillarda O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" muhim dasturiy amal hisoblanadi. "Yashil" iqtisodiyotga o'tishning muhim vazifalari qatoriga iqtisodiyotning energiya samaradorligini oshirish va tabiiy resurslarni oqilona iste'mol qilish kiradi [1].

"Yashil" iqtisodiyot – bu atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirgan holda iqtisodiy o'sishni ta'minlashga yo'naltirilgan yangi iqtisodiy modeldir. BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) ta'rifiga ko'ra, yashil iqtisodiyot "inson farovonligi va ijtimoiy adolatni oshiradigan, ekologik xatar va resurs tanqisligini sezilarli kamaytiradigan iqtisodiyotdir" [2].

Bugungi global muammolar, jumladan iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, suv resurslarining tanqisligi va ifloslanish darajasining oshishi "yashil" iqtisodiyotga o'tishni tezlashtirishni taqozo etmoqda. Xususan, iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanish bilan ekologik muvozanatni uyg'unlashtirish masalasi mintaqaviy darajada dolzarb bo'lib bormoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

"Yashil" iqtisodiyot va uning mintaqaviy rivojlanishga ta'siri bugungi kunda ko'plab xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan chuqur o'rganilmoqda.

Nicholas Stern tomonidan ishlab chiqilgan "Stern Review on the Economics of Climate Change" asari esa iqlim o'zgarishi va iqtisodiy siyosat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy asosda tahlil qilib beradi. Unda yashil texnologiyalarga

investitsiyalar orqali uzoq muddatda iqtisodiy samaradorlik oshirilishi ta'kidlangan [3].

Kudinova G.E. tomonidan "yashil" iqtisodiyot vositalari va "yashil" sektorning ayrim mamlakatlar taraqqiyotiga qo'shayotgan hissasi tahlil qilinib, tabiatning insoniyat rivojlanishi davrida to'plangan ekologik muammolarni hal etish hamda sivilizatsiya rivojlanishining yangi modeliga o'tish, ijtimoiy adolatni ta'minlash, inson farovonligini oshirish va atrof-muhitga antropogen yukni kamaytirish imkonini berishi tahlil qilingan [4].

X.M. Abdurahmonov va I.M. Jalilov tomonidan tayyorlangan "Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish" nomli monografiyada O'zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotga o'tishning zarurati, asosiy bosqichlari va mahalliy resurslardan foydalanish yo'llari chuqur tahlil etilgan [5] [6].

A.V.Vahobov tomonidan xalqaro va mamlakanimiz miqyosida "yashil" iqtisodiyotning rivojlanish bosqichlari, bugungi holati va kelajagi chuqur tahlil etilgan [7].

Tadqiqotda iqtisodiy resurslarning cheklanganligi sharoitida "yashil" iqtisodiyotga o'tish zaruriyati asoslangan. Xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan "yashil" iqtisodiyotga o'tish tamoyillari va amalga oshirish dastaklari qiyosiy tahlil etilgan. "Yashil" iqtisodiyotning axborot resurslari va nazariy-tahliliy, statistik manbalaridan foydalanilgan. Tadqiqot davomida tizimli tahlil, statistik tahlil, qiyosiy taqqoslash, sinergetik tahlil, fanlararo yondashuv metodlaridan foydalanildi. Ayniqsa, mavzuga oid adabiyotlar va manbalarni tahlil qilishda tizimli tahlil uslubidan, xorijiy davlatlarning tajribasi tahlilida qiyosiy tahlil uslubidan foydalanildi.

NATIJALAR

Jahon mamlakatlari iqtisodiyoti integratsiyalashishi kuchayib borishi, ishlab chiqarishning rivojlanishi, aholi sonining ortib borishi bilan birga atrof-muhitga jamiyat va iqtisodiyot tarmoqlari tomonidan salbiy ta'sirlar ortib boraveradi.

Hozirgi kunda insoniyat atrof-muhit muhofazasi bilan bog'liq muammolar, ekologiya bilan bog'liq muammolarning muhim, hal qiluvchi jarayonlarini boshdan kechirmoqda. Agarda insoniyat atrof-muhit muhofazasi bilan bog'liq muammolarni bartaraf qilish, ularning salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun hozirda aniq va maqsadli harakatlarni amalga oshirib, ularning ijobiy tomonga o'zgarishiga sabab bo'luvchi choralarni ko'rmasa, bundan keyin kechga qoldirilgan har bir jarayon qaytarib bo'lmas oqibatlarga olib keladi. Ya'ni qisqa qilib aytganda, hozir insoniyat ekologik muammolarni hal etishning burilish nuqtasida turibdi, ushbu nuqtadan keyin faoliyat keyinchalik o'zgartirib bo'lmas oqibatlarga olib keladi, agar hozirdan aniq maqsadlar sari harakat qilinsa, unda ushbu yo'nalishda qandaydir ijobiy natijalarni qo'lga kiritish mumkin.

Hozirga qadar amal qilib kelgan iqtisodiy rivojlanish modellari resurсталab va mehnat talab ishlab chiqarishga asoslangan bo‘lganligi bois atrof-muhitga, tabiatga katta zarar yetkazib kelindi, ya’ni ishlab chiqarilgan mahsulotlar va ko‘rsatilgan xizmatlardan ko‘rilayotgan ijtimoiy samara tabiatga yetkazilgan zarar oqibatida yuzaga kelayotgan ijtimoiy zarardan pastligi bilan ajralib turgan.

Mamlakatlar va mintaqalarda ishlab chiqarish ekologik xavf-xatar nuqtayi nazaridan minimallashtirmagan edi. Covid-19 pandemiyasi hozirgi zamon iqtisodiy modellari jahon iqtisodiyoti oldida turgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yecha olmasligini ko‘rsatdi. Shu sababdan zamonaviy iqtisodiy muammolarni yechishda yashil iqtisodiyot modeli asosiy omil bo‘lib sanaladi. Dunyoning ko‘plab davlatlari buni tushinib yetgan holda iqtisodiyotini ekologiyalashtirishga o‘tishmoqda.

O‘zbekistonda ham ekologik muammolar o‘zining salbiy ta’sirlarini iqtisodiyotning turli tarmoqlari samaradorligida, aholining salomatligi ko‘rsatkichlarida, hududlarning rivojlanish darajalarida namoyon qilib kelmoqda. Ushbu muammolarni yechishda, ta’sirini kamaytirishda mintaqalar iqtisodiyotini, ishlab chiqarishini ekologiyalashtirish muhim yo‘nalishlardan sanaladi. Shu nuqtayi nazardan O‘zbekiston va uning mintaqalari iqtisodiyotini yashil iqtisodiyot talabalari nuqtayi nazaridan qayta tashkillashtirish, shakllantirish, rivojlantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish hamda ularni amaliyotda qo‘llash bugungi kunning kechiktirib bo‘lmas, dolzarb masalalaridan sanaladi. Mamlakatimizda barqaror rivojlanishni ta’minlash, cheklangan, takror ishlab chiqarilmaydigan iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanishda va energiya samaradorligini oshirishda “yashil iqtisodiyot”ning rivojlanishi yetakchi o‘rin egallab bormoqda. Milliy va mintaqaviy iqtisodiyotni innovatsion rivojlanish yo‘liga o‘tkazishda “yashil iqtisodiyot”ning shakllanishi, rivojlanish qonuniyatlari va uni amal qilishining ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatlarini o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Xorij tajribasi: rivojlangan mamlakatlar yondashuvlari

Germaniya “yashil” iqtisodiyotga o‘tishda sanoatni ekologik jihatdan modernizatsiya qilish va qayta tiklanuvchi energiya manbalariga keng o‘tish strategiyasini tanladi. “Energiewende” dasturi orqali 2022-yilga kelib atom energetikasidan butunlay voz kechib, quyosh va shamol energetikasiga asoslandi [8].

Janubiy Koreya “Green New Deal” dasturi doirasida yashil infratuzilma, ekologik transport va past uglerodli texnologiyalarni joriy etdi. Ushbu dastur yordamida 2009–2013 yillarda iqtisodiyotga \$38 milliard sarmoya yo‘naltirildi [9].

Xitoyda yashil iqtisodiyot davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. “Ekologik tsivilizatsiya” konsepsiyasi asosida sanoat va qishloq xo‘jaligi sohalarida ekologik texnologiyalar joriy etilib, “yashil shaharlar” konsepsiyasi amalga oshirilmoqda.

Rivojlanayotgan davlatlar tajribasi

Hindiston qishloq hududlarida bioenergiya, quyosh panellari va ekologik toza suv texnologiyalarini tatbiq etish orqali yashil iqtisodiyot elementlarini rivojlantirmoqda. 2021-yilda “National Hydrogen Energy Mission” dasturi e’lon qilindi [10].

Qozog’iston “2030-yilgacha yashil iqtisodiyotga o’tish strategiyasi” asosida energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni qayta ishlash va suv resurslarini tejashni maqsad qilgan. 2020-yilga kelib qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ulushi 3% ga yetkazildi [11].

1-jadval

Xorijiy mamlakatlarda “yashil” iqtisodiyot siyosati [12]

Mamlakat	Asosiy yo‘nalishlar	Natijalar
Germaniya	Shamol va quyosh energetikasi, uglerodsiz sanoat	Elektr energiyasining 45% qayta tiklanuvchi manbalardan
Janubiy Koreya	“Yashil” infratuzilma, elektromobillar	CO ₂ chiqindilari 12% kamaydi
Xitoy	“Yashil shaharlar”, ekologik sanoat zonalari	80 dan ortiq yashil shahar loyihalari
Hindiston	Bioenergiya, quyosh panellari	45 million uyda quyosh panellari o‘rnatilgan
Qozog‘iston	Suvni tejash, chiqindi boshqaruvi	Qayta ishlangan chiqindi 17% ga yetdi

XULOSA

O‘zbekistonda xorijiy tajribalardan foydalanish imkoniyatlari

O‘zbekiston Respublikasi so‘nggi yillarda iqtisodiyotni ekologik barqarorlik asosida rivojlantirishga katta e’tibor qaratmoqda. Mamlakatda “yashil” iqtisodiyot konsepsiyasi 2020–2030 yillar uchun mo‘ljallangan Milliy strategiya doirasida shakllanmoqda. Shu bilan birga, xorijiy mamlakatlar tajribasini tahlil qilish va ularni mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali hududiy darajadagi siyosatni takomillashtirish imkoniyatlari mavjud.

1. Quyosh va shamol energetikasi – Germaniya va Hindiston tajribasi

O‘zbekiston, ayniqsa uning janubiy hududlari (Qashqadaryo, Surxondaryo viloyatlari), yiliga 300 kundan ortiq quyoshli kunlar bilan ajralib turadi. Germaniyada “Energiewende” dasturi asosida amalga oshirilgan texnologik o‘zgarishlar – quyosh panellari va shamol turbinalari joriy etilishi – O‘zbekiston uchun ham dolzarb. Shu kabi, Hindiston tajribasi bo‘yicha, qishloq joylarda kichik hajmli quyosh tizimlari orqali energiya ta’minoti samaradorligini oshirish mumkin.

2. “Yashil shaharlar” konsepsiyasi – Xitoy tajribasini mahalliyashtirish

Xitoyda “ekologik tsivilizatsiya” kontsepsiyasi asosida joriy etilgan “yashil shaharlar” modeli O‘zbekistonda, xususan, yangi qurilayotgan yoki rekonstruksiya qilinayotgan shaharlar va tuman markazlarida tatbiq etilishi mumkin. Bu uchun ekologik standartlar, yashil inshootlar, energiya tejankor binolar, ommaviy ekologik transport tizimlarini rivojlantirish zarur.

3. Ekologik texnoparklar va innovatsion klasterlar – Janubiy Koreya tajribasi

Janubiy Koreyaning “Green New Deal” dasturi doirasida yaratilgan “yashil texnoparklar” kontsepsiyasi O‘zbekiston sanoat zonalari va erkin iqtisodiy hududlarida ekologik toza ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, suvni tejashga ixtisoslashgan klasterlar tashkil qilish istiqbollidir.

4. Suv resurslarini boshqarish – Qozog‘iston modeli

Qozog‘istonning suvni tejash, irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va chiqindi suvlarni qayta ishlash borasidagi tajribasi O‘zbekistonning suv tanqisligi mavjud bo‘lgan hududlarida qo‘llanishi mumkin. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi uchun asosiy suv manbalariga ega janubiy viloyatlar bu borada muhim eksperimental hudud sifatida qaralishi mumkin.

5. Ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish

Xorijiy tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, “yashil” iqtisodiyotga o‘tish nafaqat texnologik yangiliklar, balki iqtisodiy rag‘batlantirish, soliqlarni moslashtirish, ekologik ta‘lim va aholining ongini o‘zgartirish kabi tizimli yondashuvlarni talab qiladi. O‘zbekistonda “yashil” tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlaydigan grantlar, kreditlar va imtiyozli soliq siyosatini kengaytirish bu sohadagi harakatlarni tezlashtiradi.

2-jadval

“Yashil iqtisodiyot”ga o‘tishning ayrim xorijiy davlatlardagi tajribasi va O‘zbekiston mintaqalari uchun foydalanish imkoniyatlari

Davlat	Asosiy yo‘nalishlar	Foydali jihatlar	O‘zbekiston uchun foydalanish imkoniyatlari
Germaniya [13]	Qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi	Mahalliy energiya kooperatsiyalari, "Energiewende" dasturi	Qayta tiklanadigan energiya bo‘yicha hududiy dasturlar joriy etish
Janubiy Koreya [14]	Yashil texnologiyalar, “Yashil o‘shish” modeli	Barqaror iqtisodiy o‘shishni ekologik rivojlanish bilan uyg‘unlashtirish	Innovatsion texnologiyalarni jalb qilish, Yashil fond tashkil etish

Xitoy [15]	Sanoatni yashillashtirish, chiqindilarni qayta ishlash	Yashil sanoat zonalari, davlat siyosatining qat'iyiligi	Sanoat hududlarida ekologik standartlarni kuchaytirish
Daniya [16]	Shamol energetikasi, toza energiya ishlab chiqarish	Shamol energiyasi yetakchiligi, energiya eksporti	Qoraqalpog'iston va Sirdaryo viloyatlarida shamol salohiyatini rivojlantirish
Niderlandiya [17]	Atrof-muhitni muhofaza qilish, "doira iqtisodiyoti" modeli	Qayta ishlash darajasi yuqori, chiqindilarni kamaytirish	Aholi zich joylashgan hududlarda chiqindilarni boshqarish tizimi

Jahon tajribasi ko'rsatmoqdaki, "yashil" iqtisodiyot hududiy va makroiqtisodiy rivojlanishni ta'minlash bilan birga aholi farovonligini oshishiga, tabiiy muhit va aholi salomatligining yaxshilanishiga olib keladi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan ma'lum bo'ladiki, yashil iqtisodiyotni dastlabki rivojlantirish jarayonida ustuvor tarmoqlarga e'tibor qaratish va ularning imkoniyatlarini kengaytirgan holda, iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarini ham yashillashtirib borish samarali sanaladi. O'zbekiston yashil iqtisodiyotga o'tish va uni samarali rivojlantirish uchun yetarli tabiiy-iqlimiy, ekologik, moliyaviy-iqtisodiy, texnologik imkoniyatlarga ega. Bu borada yetakchi xorijiy davlatlarning tajribasidan foydalanilmoqda.

"Yashil" iqtisodiyotga o'tish keng qamrovli islohotlar, institutsional tayyorgarlik va mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olishni talab qiladi. O'zbekiston mintaqalarida, ayniqsa janubiy viloyatlarda ushbu yondashuvlarni mahalliy sharoitga moslashtirib, iqtisodiy va ekologik muvozanatga erishish mumkin. Bu esa, o'z navbatida, barqaror mintaqaviy rivojlanishning asosi bo'ladi [18].

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 20 oktyabrdagi "2019 – 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ – 4477-son qarori. // O'zbekiston Respublikasi Huquqiy axborot portali: www.lex.uz.
2. Программа ООН по окружающей среде (UNEP). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. – Nairobi: UNEP, 2011. – 631 p.
3. Stern, N. The Economics of Climate Change: The Stern Review. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 712 p.

4. Кудинова Г.Э. Парадигма перехода регионов к «зеленой экономике» и устойчивому развитию. Экология. 3(26). 2023.
5. Abduraxmonov X.M., Jalilov I.M. Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 208 b.
6. Jalilov I.M. The Role of Regional Factors in Transition to Green Economy in Uzbekistan // Central Asian Economic Review. – 2022. – №2. – P. 75–84.
7. Vahobov A.V. Yashil iqtisodiyot. T. 2020.
8. German Federal Ministry for Economic Affairs and Energy. Energiewende Policy Overview, 2022.
9. Republic of Korea. Green Growth Strategy Report, 2013.
10. Government of India. Hydrogen Energy Mission, 2021.
11. Qozog‘iston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. Yashil iqtisodiyot strategiyasi – 2030.
12. OECD. Green Growth Indicators 2024. <https://www.oecd.org>
13. BMU – German Federal Ministry for the Environment 2023. Energiewende and Renewable Energy. <https://www.bmu.de>
14. GGGI – Global Green Growth Institute 2022. Green Growth Strategy for Korea. <https://gggi.org>
15. China’s 14th Five-Year Plan 2021–2025. Xitoy hukumatining ekologik sanoat siyosati haqidagi hujjatlar
16. Danish Energy Agency 2023. Danish energy transition strategies. <https://ens.dk>
17. Netherlands Environmental Assessment Agency. Circular Economy in the Netherlands. <https://www.pbl.nl>
18. Aminov F.B. Mintaqa iqtisodiyotini “yashil” iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish xususiyatlari. “Innovatsion iqtisodiyot” el. Jurnal. 1-son, may. 2025. 89-91 b.
19. Azamat, A. A. T., & Ziyodullayev, A. (2024). Ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko‘rsatuvchilar uchun bozorga chiqishda zamonaviy IT-texnologiyalaridan foydalanish. THE INNOVATION ECONOMY, 2(1).